

Експортна орієнтація органічного агровиробництва України

Export orientation of organic agricultural production in Ukraine

Анотація. Досліджено сучасний стан українського виробництва продуктів органічного сільського господарства. Проаналізовано програми підтримки розвитку агровиробника та його субсидіювання в Європейському Союзі. Досліджено стан світового ринку споживачів органічної харчової продукції. Визначено, що розвиток вітчизняного органічного агровиробництва розглядається як перспективна галузь експорту, яка має високу додану вартість та має зростаючий ринок збуту як всередині країни, так і поза її межами. Окреслено напрями розвитку експорту вітчизняної органічної ринку, обґрунтовано основні шляхи та модель просування органічних продуктів до розвинених країн.

Ключові слова: експортоорієнтована галузь, ринок збуту, органічне агровиробництво, розвинені країни, агросектор України, експортна стратегія, Європейський Союз.

Аннотация. Исследовано современное состояние украинского производства продуктов органического сельского хозяйства. Проанализированы программы поддержки развития агропроизводителя и его субсидирование в Европейском Союзе. Исследовано состояние мирового рынка потребителей органической пищевой продукции. Определено, что развитие отечественного органического агропроизводства рассматривается как перспективная отрасль экспорта, которая имеет высокую добавленную стоимость и имеет растущий рынок сбыта как внутри страны, так и за ее

**кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

пределами. Определены направления развития экспорта отечественной органической рынка, обоснованы основные пути и модель продвижения органических продуктов в развитые страны.

Ключевые слова: экспортноориентированная отрасль, рынок сбыта, органическое агропроизводство, развитые страны, агросектор Украины, экспортная стратегия, Европейский Союз.

Abstract. The article examines the current state of Ukrainian production of organic agriculture products. Analyzed the program of support for the development of an agricultural producer and its subsidies in the European Union. The state of the global market for consumers of organic food products has been studied. It is determined that the development of domestic organic agricultural production is considered as a promising export industry, which has a high added value and has a growing market both within the country and abroad. The directions for the development of exports of the domestic organic market were determined, the main ways and the model of promoting organic products to developed countries were substantiated.

Keywords: export-oriented industry, sales market, organic agricultural production, developed countries, the agricultural sector of Ukraine, export strategy, the European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З початку XXI століття світові ринки органічних сільськогосподарських товарів зазнали значних змін. Стійке зростання в країнах з економікою, що формується, зумовило підвищення попиту на аграрну продукцію органічного походження в усьому світі. Як в країнах з економікою, що формується, так і в країнах, що розвиваються зміни рівня доходів і характеру їх розподілу вплинули і на структуру споживання.

Тенденції вживання екологічно чистої натуральної продукції, яке поширюється з країн-учасниць ЄС та США на інші країни поступово збільшує ринок збуту. На сьогоднішній день світовий ринок органічних харчових продуктів щороку збільшується на 10–15%, і вже сягнув понад 75 млрд євро. Географічне положення та земельні ресурси надають Україні можливість стати активним учасником ринку з боку виробництва та доповнити свою експортну статтю, виробляючи продукцію з високою доданою вартістю і поступово відійти від ролі сировинного придатку.

З першої половини ХХ століття починає розвиватися органічне землеробство. Lord Northbourne, вчений Оксфордського університету, в 1940 році в книзі «Дбайте про землю» вперше ввів поняття органічного сільського господарства. У розвиток органічного сільського господарства внесли вклад вчені різних країн: Rudolph Steiner в Німеччині, Eva Balfour і Albert Howard в Великобританії, Mokichi Okada і Masanob Fukuoka в Японії. Велику роль у популяризації терміна «органічне сільське господарство» належить Jerome Irving Rodale з США, він заснував журнали: в 1942 році «Органічне землеробство та садівництво», 1950 - «Запобігти», в яких викладено основні ідеї органічного сільського господарства.

Ухвалення сільськогосподарського регламенту (ЄС) № 2092/91 про органічне землеробство та відповідної маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування в 1991 році Європейською Радою міністрів стало великим проривом у розвитку виробництва органічної продукції. Після введення цих правил органічне сільське господарство отримало офіційне визнання і стало частиною реформи Спільної сільськогосподарської політики Європейської ради (Common Agricultural Policy). Це дозволило визнати виробничі критерії і системи управління якістю третіх країн еквівалентними європейським і організувати імпорту органічних продуктів. У регламенті створені спільні стандарти для всього Європейського союзу, що сприяє довірі споживачів, для яких мають місце умови придбання екологічно чистих продуктів, вироблених за офіційними стандартами, з інших держав-членів

Європейського союзу. При цьому країнам Євросоюзу дозволено приймати стандарти органічного виробництва своєї країни, додаткові і більш суворі [4].

У регламенті Євросоюзу № 834/2007 (п.1) для органічного виробництва сформульовано визначення: «органічне виробництво є системою господарювання і виробництва продукції, яка поєднує в собі кращі види природоохоронної діяльності, використання природних ресурсів та різноманітних видів, застосування високих стандартів у забезпеченні благополуччя тварин і методів виробництва з метою задоволення потреби покупців в продуктах, вироблених з використанням натуральних речовин і процесів ». Згідно з визначенням, США, Канада, Японія, Австралія та інші розвинені країни мають спільні з європейськими законодавчі підходи до органічного сільського господарства [8].

Багато країн, що розвиваються активно застосовують виробництво органічної продукції, в перспективі плануючи збільшення експорту своєї продукції до розвинених країн. Вони оптимізували свої національні закони з урахуванням вимог різних країн і провели сертифікацію сільськогосподарських земель як органічних. Цей досвід слід врахувати і Росії, яка планує стати повноцінним учасником «органічного» ринку. Однак західні підходи в даний час не цілком відповідають реаліям сьогодення, оскільки там велика частина бюджету виділяється на сільське господарство у вигляді прямих і непрямих субсидій; такий підхід недоступний для країн, що розвиваються. Слід зазначити, що 97% світових продажів органічної продукції зосереджено в розвинених країнах Європи та Північної Америки, при цьому найбільше споживання зафіксовано в США, Німеччині, Великобританії та Франції [7]. Більшість країн, що виробляють органічну продукцію, сформували повноцінні сегменти на ринку овочів, фруктів, молока, молочних продуктів, дитячого харчування, яєць та інших продуктів. При цьому наголошується специфіка споживання в різних країнах: у Франції більше попит на органічну вино, в Великобританії - на органічний сидр [3].

В Україні політику просування експорту сільськогосподарської продукції визначає Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020

року. У документі визначені сім стратегічних цілей розвитку аграрного сектора, серед яких «розширення участі України в забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією». Цільовим орієнтиром реалізації Стратегії є щорічне збільшення обсягів експорту української сільськогосподарської продукції на 3-4%. В Україні підготовлено два стратегічні документи, які визначають політику просування сільськогосподарського експорту: «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» та «Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017-2021». «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» визначає 10 головних пріоритетів, серед яких доступ до міжнародних ринків, торговельна політика і просування експорту.

Поставлено завдання зміщення фокусу з ринків сировини на експорт продуктів переробки. Індикаторами реалізації Стратегії в області торгової політики є: збільшення обсягу реалізації української сільськогосподарської продукції на експорт на 20% до 2020 року; фінальна стадія переговорів по п'яти зонах вільної торгівлі з новими країнами до 2020 року; створення системи експортного фінансування і кредитування до 2020 року. У Стратегії викладені також інші інструменти підтримки експорту: надання каналів доступу до експортних ринків для малих і середніх виробників за спрощеною процедурою; створення бренду «Продукт України»; робота з визнання еквівалентності систем контролю і відповідності; посилення ролі економічних відділів посольств і введення інституту торгових представників (на основі спільного державно-приватного фінансування) в найбільш перспективних для торгівлі країнах; ініціативи щодо підготовки виробників для участі в міжнародних виставках і визначення переліку рекомендованих для участі виставок. «Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017-2021», прийнята Урядом 27 грудня 2017 року, націлена на «перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху на світових ринках». У центрі уваги - модернізація бізнес-середовища та економіки з акцентом на зміцнення компетенцій малих і середніх

підприємств для участі в міжнародній торгівлі. Для вирішення цих завдань виділено пріоритетні сектори економіки, в число яких включена харчова промисловість, зокрема, виробництво харчових інгредієнтів, готових продуктів харчування і органічної продукції. До харчових інгредієнтів в документі віднесені консерви, свіжа нарізка, заморожені і приготовлені овочі, сокові концентрати, пасти і будь-які готові до вживання або для подальшої обробки продукти. До готовим продуктам харчування, визнаним пріоритетними для експорту, належать кондитерські вироби, м'ясо птиці, напої, соняшникова олія, мед, соки, томатна паста, консервовані овочі, молочні продукти.

Для пріоритетних секторів економіки передбачена розробка секторальних стратегій. Експортна стратегія передбачає також створення протягом двох років Експортно-кредитного агентства (за підтримки на початковому етапі з боку міжнародних фінансових інститутів) і протягом одного року - Інституту підтримки та просування експорту за принципом «єдиного інформаційного центру» для експортерів. Крім того, Стратегія передбачає реалізацію проекту «єдиного вікна» для оформлення перетину кордону товарами (роботами, послугами) до II кварталу 2020 року. В рамках експортної стратегії був затверджений перелік нових перспективних ринків. Зокрема, були визначені топ-20 ринків, які, за умови вибору правильних форм і інструментів роботи з ними, здатні показати досить швидкі результати. Серед них, крім країн ЄС, - Єгипет, Індія, Білорусь, Грузія, Молдова, Іран, Саудівська Аравія, Китай, Японія, США, Канада, Швейцарія та Бангладеш [10].

На сьогоднішній день аграрний сектор забезпечений достатньою сировинною базою, людськими ресурсами, має налагоджене виробництво і успішний досвід роботи. Україна протягом десятиліть є ТОП постачальником продовольства на ринки іноземних країн. Наприклад, Україна увійшла до топ5 експортерів агропродукції до ЄС, про що свідчать результати оприлюдненого Єврокомісією дослідження торгівлі агропродукцією станом на жовтень 2018 року [8].

Найбільш перспективними для зростання в експорті товарів у секторі харчової і переробної промисловості є готові продукти харчування:

кондитерські вироби, напої, соняшникова олія, мед, соки, консервовані овочі, молочні продукти та інші продукти, які є готовими до вживання; харчові інгредієнти, зокрема продукти глибокої переробки; органічна продукція, виготовлена з дотриманням встановлених правил.

За підсумками 2017 року експорт української продукції сектору харчової і переробної промисловості склав 7,4 млрд доларів та збільшився на 1,1 млрд доларів. Загальний обсяг експорту продукції АПК та харчової промисловості становив 17,8 млрд доларів, або 41,0% загального експорту товарів з України у 2017 році.

Обсяги експорту харчової та переробної промисловості з України у 2018 році залишились майже на рівні попереднього року. Так, за підсумками 2018 року обсяг експорту української продукції харчової та переробної промисловості на світовий ринок склав 7,5 млрд доларів та збільшився у порівнянні з 2017 роком на 1,1%. Найбільше експортовано до країн ЄС (27,3%), Індії (24,1%) та Китаю (7,7%).

Висновок Органічне фермерство і сертифікація привертають дедалі більшу увагу в багатьох частинах світу. Існує багато проблем, пов'язаних з отриманням якісної продукції відповідно до органічними стандартами і правилами, якщо принципи здоров'я, навколишнього середовища, догляду та економіки будуть стійкими. Деякі з обмежень залежать від географічного регіону, в той час як інші зачіпають фермерів-органіків по всьому світу. Сьогодні, за мільярдами доларів ринків і мільйонами гектарів органічного виробництва, є виробники і споживачі, які свідомо обирають більш чисті і безпечні товари, які виробляються для добробуту людей і тварин і з мінімальним впливом на навколишнє середовище. У країнах, що розвиваються керівні органи відіграють важливу роль у сприянні впровадженню органічного сільського господарства. За підтримки уряду та інших зацікавлених сторін дослідники і фахівці з розповсюдження знань можуть отримати фінансування і зберігати прихильність досліджень в області органічного сільського господарства. Важливим фактором, який дозволить органічного сільського

господарства впровадити корисний внесок в забезпечення продовольчої безпеки, є ставлення осіб, що приймають рішення. Органічне сільське господарство повинне обговорюватися неупереджено, беручи до уваги потенційні переваги і обмеження. Пропонується, щоб керівні органи заохочували об'єктивні дебати про потенційних вигодах органічного сільського господарства і виявляли обставини, в яких воно може бути найкращим чином застосовано. Часто вважається, що органічне сільське господарство легше проводити при певних умовах, особливо там, де ситуація в сільському господарстві в цілому хороша, наприклад, на родючих ґрунтах. Проте, слід враховувати місця і обставини, які найбільше підходять для розвитку органічного сільського господарства.

Неодмінним чинником, що може позитивно вплинути на розвиток органічного виробництва та його експорт це підтримка з боку держави, надання пільгового періоду оподаткування для підприємств, що займаються зазначеною діяльністю на території України та мають капітал українського походження, а також є експортоорієнтованими, тобто на момент надання їм податкової пільги, вони повинні мати закриті експортні контракти на суму понад 3 млн. грн.

1. Козлова О.А. Маркетинговый анализ развития мирового рынка органической продукции // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2011. – № 5 (79). – С. 117–121.8.

2. Терешина М.В., Дегтярева И.Н. Формирование и развитие рынков органической продукции в новых экономических условиях: региональные аспекты // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 15. – С. 102–105.

3. Monitoring EU Agri-Food Trade: Development until October 2018
URL : https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/foodfarmingfisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_oct2018_en.pdf

4. Обзор Национальных программ и стратегий поддержки экспорта сельскохозяйственных товаров в постсоветских странах
URL : <http://www.fao.org/3/CA0958RU/ca0958ru.pdf>

5. Развитие органического сельского хозяйства в мире и в Казахстане
URL : <http://www.fao.org/3/a-i5454r.pdf>

6. Мармуль Л. О., Новак Н.П. Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації. Економіка АПК. 2016. № 9. С. 26-32.

7. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 № 2496-VII.
База даних «Законодавство України» / ВР України.
URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19>

8. Hasanova S.A., Krasorn M. Sovremennye tendencii razvitija organicheskogo proizvodstva sel'skhozjajstvennoj produkcii. Opyt Germanii // Nauchnyj zhurnal KubGAU. – 2015. – № 106(02).